
KÖNYVSZEMLE

Gellérd Imre: *Esszék a gyakorlati teológia köréből.*

Válogatta és az előszót írta dr. Gellérd Judit.

Center for Free Religion, Chico, California, 1991. 168 l.

Sok mindent el lehet venni az embertől; meg lehet fosztani szinte mindentől, ami életét értelmessé és érdemessé teszi. A kitartó munkával megírottaknak mégis megvan az az előnyük — ha megmaradnak —, hogy megérhetik az időt, amikor módjukban lesz hatást gyakorolni, „használni“. Gellérd Imre legigazabb öröksége így lesz a mű: írásainak — immáron könyveinek — összessége, hatása, továbbélése.

Aligha lehet nem gondolni erre, midőn az immáron második Gellérd Imre kötetet vehetjük kézbe. Az előzőhöz — a Beszédék című prédikációs kötethez — hasonlóan, ezt is dr. Gellérd Judit és férje, dr. George Williams professzor nemes, szép ajándékként.

Jelen kötetben a gyakorlati teológia köréből — főként a liturgika és homiletika területéről — olvashatunk tanulmányokat.

Az első részben az unitárius istentisztelet és szertartások történeti múltját és fejlődését ismertető, valamint a jelenkori problémáikat bemutató öt dolgozat található. Közülük a első — Szertartásaink címmel — már ismert, de eredeti változata annak az írásnak, amelyet a Négyszáz év című jubileumi kiadványunk közölt — Az Unitárus Egyház istentisztelete és szertartásai cím alatt —, még 1968-ban, névtelenül. Ismeretterjesztő jellegű, de istentiszteletünk és szertartásaink bemutatása mellett azoknak történeti hátterét is felvillantó írás.

A Dávid Ferenc korabeli első szertartás-könyvünk, a „Modus rerum agendarum...“ kivonatos formában ránk maradt példánya(i) alapján való rövid ismertetését tartalmazza a második tanulmány, melynek végén szerzőnk így összegez — a mához szóló következtetéseket levonva: „A folytonos reformáció elve alapján sokszor állapítjuk meg, hogy a ma unitarizmusa mennyire különbözik a régítől.“ A Modus rerum azonban egy fontos figyelmeztetést tartalmaz: egyházi és vallási életünknek vannak területei, amelyeken a múlt és a jelen között ily nagy távolság nem tapasztalható. „...nemcsak bámulni kell, hanem ösztönzést is meríteni belőle szertartási életünk korszerűbbé tételére. S még valamire: egy korszerű, tekintélyes ágendáskönyv összeállítására.“ (18)

A keresztelési szertartás és agenda időszerű kérdéseit elemzi a harmadik tanulmány. Ebben a szerző megállapítja, hogy ennek a kérdéskörnek vizsgálata azért fontos, mert „egyetlen más szertartásunk sem függ össze olyan mélyen hitelvi kérdéseinkkel, mint a keresztelés.“ Ha elfogadjuk Simén Domokos megállapításának érvényét — ő a keresztelest „a legközpontibb hitelvek gyakorlati alkalmazásának“ tekintette —, akkor: „Egyetlen más szertartásunk kialakulása sem tükrözi olyan híven

az unitarizmus fejlődésének törvényszerűségét: a tiszta jézusi kereszténység fokozatos helyreállítását, mint a keresztelés.“ (19) Ezt követően bemutatja a történeti fejlődés egyes állomásait — Dávid Ferenc korától a 20. század elején jelentkező erőteljes reformtörekvésekig, amelyek az értékkereszténység szellemének meghonosítását célozzák —, hogy az unitárius keresztelés teológiájának, céljának mai értelmezése nyomán eljusson a keresztelés meghatározásáig, jelenben használatos Káténk „megközelítő pontosságú“ meghatározását is kiegészítve egyben: „A keresztelés az a vallásos szertartás, melyben a megkeresztelendő gyermeket Istennek és a gyülekezetnek bemutatjuk, életéért Istennek hálákat adunk, a szülőket és keresztszülőket a gyermekek unitárius keresztény szellemében való nevelésére elkötelezzük; a megkeresztelt gyermeket egyházunk tagjai közé ünnepélyesen felvesszük, s életére, a jézusi szellemben való további fejlődésére Isten áldását kérjük.“ (32)

A keresztelési formula kérdése — az idők folyamán — sok vitára adott alkalmat, bár szerzőnk szerint nem tartozik a leglényegesebb kérdések közé. Gellérd Imre véleménye az, hogy a „valaki nevében“ történő keresztelés gondolatát — a formulából — akár teljesen el is lehetne hagyni, de különböző megfontolások alapján — végül — a „Jézus nevében“ való keresztelési formula mellett tör lándzsát. „Ha Jézus rendelte el a keresztelést, akkor csakis az ő nevében keresztelhetünk.“ (34) Megfontolásai és érvei azonban — véleményünk szerint — nem túl meggyőzőek, legalábbis nem annyira, hogy az ettől eltérő — vagy akár ezzel ellentétes — véleménynek, felfogásának ne hagyhatnánk semmi esélyt!

Az úrvacsorai ágendáról írt esszé — az előbbi tanulmányhoz hasonlóan — történeti áttekintéssel indul, majd a ma unitárius szempontjain alapuló követelményeknek megfelelő úrvacsoratanunkat ismerteti. Kitér az úrvacsora elemeivel, idejével, helyével, előkészítésével, valamint alaki és tartalmi feltételeivel kapcsolatos kérdésekre is, s e feltétlenül figyelmet érdemlő tanulmány igencsak megszívlelendő részsel zárul: Milyen hibákat szoktunk elkövetni ágendázásunk során? — „Mindenekelőtt azt, hogy az ünnep teológiai mondanivalója elnyeli az agenda sajátos jellegét. Sok lelkész ágendáját nem lehet megkülönböztetni a közönséges beszéd-től, az úrvacsoráról csak beszéde végén emlékezik meg egy-két szóban.“ (49) Majd így folytatja: „Általában elmondhatjuk, hogy az úrvacsorai agenda a gyakorlati teológiának egy kicsit mostohája.“ S a jövőt illetően: „Ki kell emelnünk az úrvacsorai ágendát hamupipőke-sorsából, és biztosítanunk kell számára a megillető helyet.“ (50)

Ugyancsak elgondolkodtató és tanulságos „A Székelykeresztúr-Udvarhely Unitárius Egyházkör területén gyakorolt istentiszteleti rend és szokások“ cím alatt közölt, s a kör lelkészeinek 1974. évi — kérdőívekre adott — jelentései alapján készített felméréseket összesítő tanulmány. (A kötet szerkesztés szépséghibája, hogy ez a tanulmány nem a megfelelő helyre került, a szertartásainkkal foglalkozó rész végére, mint ahogyan itt tárgyaljuk. Elébe illesztődött a kötet egyetlen, a katekétika területéről való írása.) A majdnem húsz évvel ezelőtti felmérés és az abból levonható következtetések: istentiszteleti rendünk egységesítését és — szükség esetén — reformját kívánták szolgálni. Ezt a különben akkor már hosszú évtizedek óta vajúdó, és a gyakorlatban ma sem véglegesen megoldott kérdést. Könnyen megállapítható tény, hogy a szóbanforgó kérdésnek elméleti megalapozást és megvilágítást adó, a

beérkező jelentéseket kiértékelő és összesítő, az eredményességért és a megújulásért munkálkodó Gellérd Imre hatalmas munkát végzett. Hogy közben mekkora érdektelenséggel, elméleti és gyakorlati tájékozatlansággal kell szembenéznie? — arról fogalmat alkothat az olvasó is, épp a szerző néhány szerény megjegyzése alapján. Ezekből kiderül, hogy a megkérdezettek közül tizen válaszra sem méltatták a kiküldött kérdőíveket, de a kérdőívek kitöltői esetében is nyolc pontba kellett foglalnia a negatív viszonyulásokat. (Vö. 72—73. oldalakon!) Ha mind-ezekhez még hozzávesszük a sok, egymásnak homlokegyenest ellentmondó, „megújulásunkat“ célzó össze-vissza véleményt is, akkor belátjuk: nemhogy istentiszteleti rendünk egységesítéséről, de még valamiféle rendről is aligha beszélhetünk... Véleményünk szerint alapvető hiba (volt) úgy az egységesítési törekvések, mint a megújulási — reform — szándék munkájában olyan véleményekre alapozni, amelyeket egy kérdőív kiküldése okán fogalmaztak meg — túlnyomó többségben — olyanok, akik különben sem foglalkoztak elmélyülten — sem elméleti, sem gyakorlati szempontból — ezekkel a rendkívül összetett és szerteágazó kérdésekkel. Ezt a felelősségteljes munkát csakis egy, ezzel a kérdéssel komolyan foglalkozó, úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból szakértőnek tekinthető „munkacsoport“ próbálhatja megnyugtatóan megoldani.

A kötet valláserkölcsi neveléssel foglalkozó tanulmánya — A konfirmációra való felkészítés előzetes feladatai címmel — a konfirmáció és az arra való előkészület rendkívüli fontosságát hangsúlyozza, ami — egyben — nyilvánvalóvá teszi, hogy a felkészítés igencsak lelkiismeretes és alapos munkát igényel. „Ezt a munkát nem lehet időben egyetlen évre korlátozni“ — állapítja meg Gellérd Imre. „Több évre van szükség ahhoz, hogy a növendék kellően fel tudjon készülni a konfirmációra.“ (52) Kimondatlanul is értjük: nem csupán a konfirmációi istentiszteletről van szó itt. Sokkal többről: jövőnkről. A tanulmány a felkészülés éveinek munkatervét ismerteti, tárgyát hat fejezetre felosztva: 1. A célja és feladata. 2. A növendék. 3. A konfirmációra való előkészítés anyaga. 4. A lelkész. 5. A módszer. 6. A valláserkölcsi nevelés dologi feltételei.

A kötet második részét alkotó — homiletikai tárgyú — esszék sorát egy — három részből álló — előadássorozat nyitja meg: A prédikáció célkitűzése (94), A prédikáció textusszerűsége (105), és A prédikáció időszzerűsége (114). Tulajdonképpen itt, ezekben az eredetileg előadásoknak készült dolgozatokban érezzük mennyire „elemében van“ szerzőjük, midőn ezekről a kérdésekről szól, a négyszáz éves múlt gazdag értékeinek és tanulságainak ismeretében, saját kutatásainak és tapasztalatainak csúcán, alkotó erejének teljében. (A hetvenes évek közepén hangzottak el ezek az előadások.) A lapokon ma is valósággal felizzik írójuk lelkesültsége, hivatása iránti szenvedélyes szeretete. Ezek az esszék ugyanakkor megcsillantják a hivatásának élő és művelt lelkész példásan gazdag ismeretanyagát, olvasottságát, rendszerező és rendszeralkotó készségét, logikus gondolatvezetését és ötletgazdag leleményességét is.

A következő tanulmány — A szeretet (125) — a filozófia és vallástörténeten átívelő fejlődésvonal ismeretében tesz kísérletet tárgyának átfogó meghatározására, a szeretet teológiájának, lélektani és etikai vonatkozásainak bemutatására. Végül, mint vérbeli homileta: a szere-

tetről való prédikálás homiletikai kérdéseit villantja fel összegezően. Az írást gazdag, de kissé régi forrásmunkák jegyzéke zárja.

A kötet utolsó tanulmánya: Hogyan készül fel a lelkész az evangélium hirdetésére? Eredetileg teológiai hallgatóknak írt előadás, amely — hét részre tagolva — átfogó képet nyújt az „evangéliumi hirdető” felkészülésével kapcsolatos tudnivalókról, s hogy miként hasznosíthatja optimálisan a felkészülés rendjén tanultakat. Mindez, az előbbieken már megismert és jellegzetesen Gellérd Imre stílusban, szenvedélyes ügyszeretettel és lelkesedéssel.

Ha kezdetben idegenkedtünk volna a kötet címétől (többen kifogásolták, legkevesebb furcsállották), az Esszék végére érve: igazat adhatunk a címadó Szerkesztőnek. Ez a fajta teológiai esszé ugyanis: a legjobb értelemben vett ismeretközlés. A teológiai tudományok gyakran szükségszerű elvontságait „fordítja le” emberközeli nyelvre, mégpedig úgy, hogy a szaktudomány általában személytelen fogalmazását az esszéíró személyes hangja hitelesíti. Mint minden igazi esszéíró, Gellérd Imre is saját egyénisége törvényére hallgat akkor is, amikor ismeretközlő feladatot teljesít, ha mások gondolataihoz köti mondani-valóját. Allításainak kimondottan tudományos, adatszerű alátámasztására vagy részletes bizonyítására nem mindig fektet súlyt. Mindez objektív műfaj tehát, s ugyanakkor szubjektív is.

Gellérd Imre teológiai esszéit tanulmányozva, akaratlanul is két dologra terelődik a figyelmünk. Az első: az esszé (mint műfaj) felfedezőjének — a francia Montaigne — nyilatkozatára: „Megtettem, amit akartam: könyvemből mindenki megismer engem.” Ez Gellérd Imre esetében is igaz. Másodszor, amire lánya — Gellérd Judit — is felhívja a figyelmet az Előszóban: „Mindenik tanulmány, bármivel is foglalkozzék, megjelöli a jövő irányát, a feladatokat és azok valóra váltásának útjait.” (1) Műve hozzánk szól tehát, utána jövőkhöz. Ez a könyve pedig közikönyv lehet minden unitárius teológiai hallgató és gyakorló lelkész íróasztalán, mint minden olyan jó, izgalmas és értékes könyv, amely felfedezésre indít, hogy többek legyünk általa.

— kis —

Niederstein, Peter: *Christen am runden Tisch* (Keresztények a kerek asztalnál). Zürich, 1990. 211 l.

Szerző a svájci szabadelvű protestáns egyházak egyik kiemelkedő képviselője, a graubündeni körzet Tamins nevű gyülekezetében és annak szörványaiban működő lelkész. Az 1990-ben megjelent könyvében a keresztény ökumenikus mozgalommal kapcsolatosan több egyházi folyóiratban megjelent tanulmányait egy kötetben összegyűjtve és újakkal kiegészítve, sajnálattal állapítja meg, hogy a második vatikáni zsinatot követő első években nagy lendülettel Svájcban is megindult ökumenikus mozgalom, amelynek célja a keresztény egyházak közti szorosabb együttműködés fokozatos kialakítása, az utóbbi időben megtorpant, lendületét

veszítette. A könyv célja, hogy a keresztény egyházakat újra ráébressze az evangélium szellemében az egyházhoz való közeledés és minden lehetséges vonatkozásban való együttműködés szükségességére és nagy felelősségére.

Megelégedéssel állapít meg mégis annyit, hogy az ökumenikus mozgalom megindulásával a vallásos fanatizmus addigi erejéből sokat veszített, és az egymást eretnekséggel vádoló ellenséges szemléletet sok esetben az egymással való gyakori megbeszélések gyakorlata váltotta fel, ami, az illető egyházi vezetők magatartásától függően, ökumenikus istentiszteletek tartását is lehetővé tette.

Szerző részletesen ismerteti az ökumenikus mozgalom jelenlegi helyzetét. Tájékoztatót ad azokról a tárgyalásokról, amelyeket az évek során a katolikus és ortodox, valamint a protestáns egyházak jelentős személyiségeivel, egyfelől az Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtákarával, Emilio Castroval, másfelől a Vatikán vezető köreivel, Joseph Ratzingerrel és Johannes Willebrands-szal, a vatikáni kúria felelős bíborosaival, König volt bécsi bíborossal, köztük magával II. János Pál pápával az utóbbi években folytatott. A pápához intézett nyílt levelében felhárborodást juttatott kifejezésre, hogy a katolikus egyházfő Dr. Hans Küng haladó szellemű teológiai professzort tanítói tevékenysége jogától megfosztotta. Az Egyházak Világtanácsának címzett nyílt levelében pedig foglalkozik a Madrid melletti El Escorialban 1987-ben tartott világkonferenciával, melyen 73 ország képviselői gyűltek össze, hogy az ökumenikus együttműködés új alapjait lefektessék. Szembehelyezkedik a konferencia alábbi megállapításával: „Mi, a gyűlés résztvevői, kötelezzük magunkat arra, hogy érdeklődésünkkel egy teljesen új értékrend felé fordulunk, amely igazságosságra, békére és a teremtmények megőrzésére irányul“. Kifogásolja a „teljesen új“ megjegyzést, amely arról tanúskodik, mintha a tízparancsolatnak, a Hegyi Beszéd-nek és általában az evangéliumi örömmüzenetnek nem volna eszerint többé az igazságosságnak, békességnek a megteremtésében és a teremtmények megőrzésében érvényessége.

Említést tesz arról is, hogy az Egyházak Ökumenikus Tanácsa vezető testületének 1990. márciusában Genfben tartott gyűlése sajtókonferenciáján Tótkés László nagyváradi püspök élesen bírálta a Tanács múltbeli magatartását, megállapítva, hogy az ateizmussal szemben sokkal határozottabban kellett volna fellépnie, és az üldözésekkel kapcsolatosan sokkal behatóbban kellett volna foglalkoznia.

Szerző kifejti, hogy amennyiben valaki egy egyház hivatalos tanítását vagy kultuszát teljes mértékben magáévá tenni nem tudja, bírálatát komolyan kell venni és őt semmiképpen nem szabad elítélni, mert az a krisztusi szeretet szellemével teljesen ellentétes. Az eretnekek sorsa, csupán Husz János előreformátort és az antitrinitárius Szervét Mihályt példaképpen említve, figyelmeztetés kell legyen a „soha többé“ feltétlen parancsát illetően. Ebben a vonatkozásban utal a liberális szellemű ismert íróra, Stefan Zweigra, aki „Castellio Kálvin ellen, vagy a lelkiismeret szava a hatalom ellenében“ című könyvében az egyoldalú türelmetlen szemléletet elítéli.

Szerző a romániai és magyarországi unitárius egyházzal kapcsolatosan azt írja, hogy azokkal szoros lelki kapcsolatban áll és róluk a következőket állapítja meg: „Az Ökumenikus Világtanácsnak nem tagjai, mert annak alábbi alaptételét nem tudják aláírni: Az Öku-

menikus Világtanács azon egyházak közössége, amelyek a mi Urunkat, Jézus Krisztust mint Istent és megváltót elfogadják. A Jézus istenvoltában való hit tőlük idegen és a Jézus megkísértésével kapcsolatos szavakat fogadják el: „Az Urat, a te Istenedet imádd és egyedül neki szolgálj.“ Részükre megalázó lenne őket keresztényeknek nem tekinteni. Mások és mi is jó keresztényeknek tekintjük őket. Ezért az alapítélet, hogy őket azért, mert más keresztények, kizárjuk, kérdéses marad.“

Szerző megjegyzi, hogy a svájci protestáns egyházaknak az Ökumenikus Világtanácsban való részvétele olyan értelemben egyedülálló, hogy ezekben az egyházakban az evangélium szabadsága és ezzel együtt a hitvallásbeli szabadság érvényesül. Ehhez járul az a körülmény, hogy szinte minden protestáns egyházban vannak férfiak és nők, akik hitbeli meggyőződésük szerint a Jézus szó szerinti feltámadásában való hittel azonosulni nem tudnak. Ezt hangsúlyozottan juttatja kifejezésre Martin Werner berni teológiai professzor: „A Jézus istenségében való hit meghamisítja azt a módot, ahogyan maga Jézus az Istenben való hitét kifejezésre juttatta.“

A könyvhöz utóiratot Kurt Koch római katolikus teológus, Peter Niederstein nagy tisztelője írt és azt nem „Nachwort“-nak, hanem „Mitwort“-nak nevezte. Hangsúlyozza, hogy az ökumenikus alapelvet, miszerint a kerekasztal középpontjában Jézus áll, már az egyházatyák megfogalmazták: „Unitas in necessariis, libertas in dubiis et in omnibus caritas.“ (Egység a szükséges dolgokban, szabadság a kétséges dolgokban, de mindenkiben szeretet.) Kifejezésre juttatja, hogy amennyiben a különböző vallásfelekezetek ökumenikus találkozásában ez az alapelv érvényesülne, a kerekasztal körüli összhang valóban megvalósulna.

Maga a szerző ebben a kérdésben azt vallja, hogy az unitárius keresztényeket, akiktől a Jézusban, mint Istenben való hit idegen, a kerekasztaltól semmiképpen nem zárhatjuk el. Ehhez még hozzáfűzi: „En személy szerint Jézus Krisztusról, mint Isten Fiáról mindig, nem biológiai, hanem szimbolikus értelemben beszéllek.“

Niederstein Peter könyvét, munkáját nagyra értékeljük és olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Dr. Kovács Lajos

ANNUAL SUBSCRIPTION from Abroad \$12.00 (postage included) should be sent to the Unitarian Church, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj, Romania.

ELOFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 400 lej, melyet a Ielkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központba (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title area.

Main body of faint, illegible text, appearing to be several lines of a document.

